

Tiesībsarga viedoklis par līdzdalību tautas nobalsošanā

Tiesībsargs ir izskatījis elektroniski saņemto iesniegumu par iespējamu politiskās līdzdalības ierobežošanu referendumā.

Gan vēlēšanas, gan tautas nobalsošana jeb referendums tiek noteikts vienā konkrētā datumā, kas iepriekš tiek plaši darīts zināms sabiedrībai. Parastā vēlēšanu kārtība ir, ka personas personīgi ierodas vēlēšanu iecirknī šajā datumā un nobalso. Saeimas vēlēšanu un tautas nobalsošanas gadījumā to var darīt jebkurā vēlēšanu iecirknī Latvijā vai ārvalstīs. Likums paredz kārtību arī izņēmuma gadījumiem, piemēram, kad persona veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties iecirknī, vai ja atrodas prombūtnē citā valstī.

Saskaņā ar likumu „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” vēlētāji, kuri tautas nobalsošanas laikā uzturas ārvalstīs, var piedalīties tautas nobalsošanā, balsojot pa pastu vai balsojot jebkurā no ārvalstīs izveidotajiem vēlēšanu iecirkņiem.

Lai piedalītos tautas nobalsošanā, nepieciešama Latvijas pilsoņa pase. Latvijā tautas nobalsošanā pase ir vēlētāja reģistrācijas dokuments, kurā tiek izdarīta atzīme (spiedogs) par vēlētāja dalību tautas nobalsošanā. Spiedogs pasē šobrīd ir vienīgais veids, kā tiek nodrošināts princips „viens vēlētājs – viena bals”. Tādēļ arī balsojot pa pastu, ir nepieciešama pases nosūtīšana.

Var piekrist, ka balsošana pa pastu ir diezgan neērta un var radīt problēmas vēlētājam, paliekot bez pases noteiktu laiku, tādēļ vēlētāji to maz izmanto, kā liecina Centrālās vēlēšanu komisijas informācija.

Taču, izpētot tiesisko regulējumu un noskaidrojot Centrālās vēlēšanu komisijas viedokli, konstatēts, ka šobrīd nepastāv ne juridiskas, ne arī tehniskas iespējas nodrošināt leģitīmu tautas nobalsošanu, neizdarot atzīmi pasē. Efektīva alternatīva būtu elektroniskā vai interneta balsošana, taču šobrīd tā ir ieviesta tikai dažās valstīs un Latvijā tas ir nākotnes jautājums.

Faktiski izmantojama alternatīva būtu nobalsošana, izmantojot vēlētāju reģistru, kā tas notiek pašvaldību vēlēšanās. Tādā gadījumā personai ir iespēja nobalsot ātrāk par vēlēšanu dienu, taču tas izdarāms tikai tajā vēlēšanu iecirknī, kur tā ir reģistrēta pēc savas dzīvesvietas. Uzskatu, ka tas nozīmē vēl lielākus ierobežojumus vēlētājiem, tādēļ nebūtu samērīgi un atbalstāmi šajā situācijā.

Rezumējot iepriekšminēto, jāsecina, ka likums paredz iespēju piedalīties tautas nobalsošanā arī personām, kas atrodas ārvalstīs. Lai arī daudzos gadījumos šī iespēja ir grūti izmantojama, ņemot vērā vēlēšanu sistēmu Latvijā un tehniskās iespējas, tuvākajā laikā (vismaz attiecībā uz šīs vasaras referendumiem) nav iespējams noteikt citu neklātienē balsošanas veidu.

Tas būtu jāņem vērā atbildīgajām amatpersonām, nosakot tautas nobalsošanas laiku, un iespēju robežās jāvērtē, kad personas mazāk atrodas atvaļinājumos ārvalstīs, lai nodrošinātu pēc iespējas plašāku vēlētāju līdzdalību. Taču likums Par tautas nobalsošanu nosaka arī zināmas robežas. Saskaņā ar likuma 11.pantu, tautas nobalsošana par vēlētāju iesniegto likumprojektu vai Satversmes grozījumu projektu sarīkojama ne agrāk kā vienu mēnesi un ne vēlāk kā divus mēnešus pēc vēlētāju

iesniegtā likumprojekta vai Satversmes grozījumu projekta noraidīšanas vai tā pieņemšanas ar satura grozījumiem Saeimā.

Nobalsošanai jābūt ne tikai formāli nodrošinātai, bet arī efektīvai praksē. Taču ārzemēs esošajiem jārēķinās ar to, ka balsošanas iespējas būs mazākas, jo Latvija ārpus savas teritorijas nevar organizēt tikpat pieejamu balsošanu, kā tas ir Latvijā, kur var balsot gan personīgi ierodoties jebkurā iecirknī, gan izsaucot uz mājām.